

УДК 658.15

Л. М. Яременко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

ORCID ID: 0000-0003-3127-5181

І. М. Макаrchук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

ORCID ID: 0000-0001-8434-5660

О. В. Перчук,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

ORCID ID: 0000-0002-6484-7011

К. В. Авдалян,

аспірант 4-го року навчання, кафедра фінансів, обліку і оподаткування,

спеціальність 071 Облік і оподаткування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: 0000-0002-3605-4997

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.16.52

ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ

L. Yaremenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

I. Makarchuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

O. Perchuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

K. Avdalian,

Postgraduate student, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

CONSOLIDATION OF ENTERPRISES AND ITS IMPACT ON THE ACCOUNTING AND REPORTING SYSTEM

У статті розглядаються об'єднання підприємств та їх вплив на систему обліку і фінансової звітності. Визначено, що об'єднання підприємств є результатом економічних інтеграційних процесів, що виходять із потреб господарюючих суб'єктів і можливостей ефективно вирішувати проблеми економічного та соціального характеру. Характерною є тенденція щодо збільшення кількості підприємств, які в процесі своєї діяльності об'єднують власні виробничі потужності, змінюють структуру взаємодії між собою, створюючи загрозу утворення монополій як національного, так і світового рівня. Проведено дослідження поняття "об'єднання підприємств" за різними вченими та різними джерелами. Описано організаційно-правові форми об'єднань підприємств відповідно до Господарського кодексу України. Враховуючи міжнародні стандарти фінансової звітності нами охарактеризовані особливості при об'єднанні бізнесу. Доведено, що господарська діяльність інтегрованих структур бізнесу є сукупною підприємницькою діяльністю, що здійснюється ними узгоджено, і трактується нами як об'єднаний бізнес. Під об'єднаннями розуміють так звані своєрідні кластери. Охарактеризовано три моделі формування економічних кластерів: американську, шотландську та італійську. Визначено, що специфічною організаційною формою об'єднання суб'єктів господарювання є холдингові компанії. На основі проведеного аналізу впливу організаційних форм на структуру об'єднань виділено два типи об'єднань суб'єктів господарювання: юридичне об'єднання та економічне об'єднання. Проведено оцінку організаційно-правових форм об'єднань підприємств, що дало змогу визначити тип підприємства, мету та особливості об'єднання, вид звітності.

This article examines the consolidation of enterprises and their impact on the accounting system and financial statements. It was found that the integration of enterprises is the result of economical and integration processes, which arise from the needs of the enterprises and the possibilities to solve effectively the problems of economic and social nature. A characteristic trend is the increasing number of enterprises, which in the process of its activities combine their own production capacity, changing the structure of interactions between each other, creating the threat of monopolies as a national, and world level. The notion of "association of enterprises" has been investigated by various scholars and different journals. Describes organizational and legal forms of business associations in accordance with the Commercial Code of Ukraine. The paper studies the comparative description of various forms of association in Ukraine and abroad. The methods of accounting the enterprises association (mergers, joining and acquisition) is proposed to use. Taking into account the international standards of financial accounting we have characterized the peculiarities of business unification. It is given, that the business activity of integrated business structures is the combined enterprise activity, which is carried out by them together, and was interpret it as the united business. The so-called independent clusters are understood under the term of associations. Three models of formation of economic clusters are characterized: American, Scottish and Italian. It was found that a specific organizational form of the consolidation of economic entities is holding companies. On the basis of the conducted analysis of the influence of organizational forms on the structure of the associations are distinguished two types of associations of state management subjects: legal association and economic association. Consolidation of financial statements according to international standards and basic techniques. Was given an appraisal of the organizational and legal forms of associations of enterprises. It gives the opportunity to identify the type of enterprise, purpose and features of integration, kind of reporting.

Ключові слова: об'єднання підприємств, облік, фінансова звітність, консолідована звітність, зведена звітність, холдингові компанії, економічні кластери, холдингова компанія.

Key words: enterprise consolidation, accounting, financial statements, consolidation statements, consolidated financial statements, holding companies, economic clusters, holding company.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досвід розвинених індустріальних країн свідчить, що інтеграція України в міжнародні ринки, збільшення зацікавленості іноземних інвесторів до вітчизняного бізнесу призвела до реорганізації та до створення об'єднань підприємств. Питання реорганізації, що сформувало об'єднання підприємств нині набуває особливого значення залучаючи іноземні інвестиції, диверсифікувавши напрями постачання сировинних та енергетичних ресурсів, мінімізувавши витрати на виробництво, розширивши ринки збуту продукції. Протягом останніх років спостерігається тенденція щодо збільшення кількості підприємств, які в процесі своєї діяльності об'єднують власні виробничі потужності, змінюють структуру взаємодії між собою, створюючи загрозу утворення монополій як національного, так і світового рівня. Основною причиною утворення об'єднань підприємств послужила координація виробничої, наукової та іншої господарської діяльності з метою вирішення спільних економічних та соціальних питань задля забезпечення себе від ймовірного стану неплатоспроможності та банкрутства.

Співпраця суб'єктів підприємницької діяльності, добросовісна конкуренція позитивно впливають на результати господарської діяльності підприємства, в розрізі закріплення позицій на конкретному сегменті ринку, підвищуючи якість продукції, товарів, робіт, послуг, сприяючи запровадженню новітніх технологій, розширюючи коло споживачів тощо. Формування об'єднань підприємств є результатом економічних інтеграційних процесів, призводить до кращих можливостей для збільшення виробництва, підвищення його рентабельності. Тема є особливо актуальною, оскільки в умовах пандемії поодинокі компанії чи підприємства дуже часто не мають можливості здійснювати фінансове забезпечення своєї виробничо-господарської діяльності й опиняються в числі неплатоспроможних, тому об'єднують свою діяльність в одне ціле для вирішення спільних питань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості створення та функціонування об'єднань підприємств та їх вплив на систему

обліку і звітності знайшли своє відображення у працях багатьох вчених, зокрема С.О. Баркалова, І.В. Бейцуна, О.М. Вінника, С.М. Грудницької, К.С. Демченко, В.О. Джуринаського, І.Г. Єгорова, А.А. Жук, В.І. Щелкунова, В.С. Щербина та ін. Не залишилась поза увагою ця тема й у іноземних вчених, таких як Джоел Дж. Сігел (Joel G. Siegel) та Джей К. Шим (Jae K. Shim), Крістофер Ноубс (Christifer Nobes), Б.Г. Федоров та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Не вирішеними залишаються питання щодо формування методичних підходів об'єднань підприємств та їх впливу на систему обліку і звітності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження об'єднань підприємств та їх вплив на систему обліку і звітності.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Термін "об'єднання підприємств" розглядається та інтерпретується різними вченими та різними джерелами по-різному. Так, зокрема, О.М. Вінник [3, с. 17] вважає, що "господарське об'єднання — це організаційно оформлена група підприємств, інших господарських організацій низової ланки економіки різних форм власності, яка створюється з метою координації діяльності своїх учасників, об'єднання їхніх зусиль для вирішення соціальних та економічних завдань".

Джуринський В.О. [5, с. 16] визначає "господарське об'єднання як єдиний виробничо-господарський комплекс, з однієї сторони, і як господарську організацію, з іншої, та вважає, що суб'єктом організаційно-господарських повноважень, фактично, є органи управління об'єднання, а не саме об'єднання".

Кравець І.М. [8, с. 41] у своїх дослідженнях прийшов до висновку, що "господарські об'єднання разом з господарськими організаціями, що до них входять, утворюють господарську систему, основним призначенням якої є забезпечення ефективного здійснення суб'єктами господарювання, що входять до відповідної господарської системи, господарської діяльності".

На думку О.Є. Гудзя "господарське об'єднання — об'єднання підприємств, утворене за їх ініціативою, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність" [4].

Баркалов С.О., Демченко К.С., Руссман І.Б. свої дослідження зосередили на ефективності особливостей функціонування виробничих об'єднань використовуючи інструментарій економіко-математичного моделювання, що є вкрай важливим за сучасних нестабільних умов розвитку економіки, які характеризуються впливом безлічі ендегенних і екзогенних чинників й визначили, що "об'єднання підприємств — єдиний виробничо-господарський комплекс взаємозалежних господарюючих суб'єктів, який ґрунтується на технологічній спільності процесів виробництва, однорідності продукції, що випускається, територіальній близькості інтегрованих суб'єктів господарювання, розвитку спеціалізації, кооперації, комбінування виробництва та централізації управління" [1].

На думку О.М. Островської, "об'єднанням підприємств є взаємообумовлена комбінація підприємств технологічного-виробничого характеру однієї або декількох галузей, пов'язаних між собою різними виробничими, економічними, фінансовими, організаційними й управлінськими зв'язками, що потенційно включають науково-виробничі центри" [14].

Американські економісти Джоел Дж. Сігел (Joel G. Siegel) та Джей К. Шим (Jae K. Shim) визначили, що "об'єднання підприємств — поєднання підприємства з одним або декількома акціонерними або неакціонерними компаніями в єдину облікову одиницю, яка продовжує види діяльності, якими ці компанії займалися до об'єднання" [17, с. 48].

Економіст Б.Г. Федоров ототожнює поняття "об'єднання підприємств" та поняття "злиття" і визначає, що це "злиття двох і більше компаній для утворення нової компанії через взаємний обмін простими акціями (не оподатковується податками), придбання (поглинання) однією компанією акцій іншої або консолідацію компаній шляхом утворення нової, яка придбає їх чисті активи" [18, с. 114].

Ототожнення зі злиттям також здійснюють Р. Брелі та С. Майєрс, які вважають, що одна з можливих форм — це злиття двох компаній, в результаті чого перша компанія автоматично приймає на свій баланс усі активи та зобов'язання іншої компанії. Це можливо лише при умові коли подібна операція отримає підтримку щонайменше 50% акціонерів кожної компанії (Стандарти корпорації і закони штатів США інколи встановлюють більш високий відсоток голосів, необхідних для ухвалення такої операції). Другий варіант — це купівля однією компанією акцій іншої з метою набуття корпо-

Таблиця 1. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств відповідно до Господарського кодексу України

Назва	Коротка характеристика
Асоціація	Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації
Корпорація	Договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації
Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність
Концерн	Статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності
Холдинг	Публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)

Джерело: [20].

ративних прав або права контролю. За таких обставин покупець зазвичай домовляється з акціонерами компанії, що купується на індивідуальній основі, розраховує на їхню підтримку та ухвалення, проте, в разі відмови, він намагатиметься придбати абсолютну більшість акцій, що знаходяться в обігу. За таких обставин покупець отримує контроль над компанією і може завершити процес злиття компаній. Третя можлива форма — це придбання частини або всіх активів компанії. Цей варіант відрізняється від попереднього тим, що в цьому випадку права власності на активи обов'язково переходять від продавця до покупця, й оплата здійснюється безпосередньо компанії, що продається як юридичній особі, а не прямо її акціонерам [2].

Слід звернути увагу, що злиття підприємств відповідно до Господарського кодексу України не є процесом об'єднання підприємств (на відміну від МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу"), а являється способом припинення юридичної особи, а сам процес приєднання ототожнюється з поняттям об'єднання підприємств. У випадку приєднання одного або декількох суб'єктів господарювання до іншого, створення нової юридичної особи не відбувається, однак до останнього переходять усі майнові права та обов'язки учасників.

Англійський економіст Крістофер Ноубс (ChristiferNobes) об'єднання підприємств визначає, як "придбання та злиття за участю двох та більше компаній" [13, с. 45].

Регулювання питань щодо обліку та складання фінансової звітності об'єднань підприємств здійснюється Міністерством фінансів України шляхом затвердження нормативно-правових актів та зокрема НП(С)БО. У вітчизняній та міжнародній практиці питанням обліку об'єднання підприємств приділяється значна увага. Основним є МСБО 22 "Облік об'єднання підприємств", затверджений ще у 1983 році. Починаючи з 1993 р., застосовувався змінений стандарт МСБО 22 "Об'єднання компаній", який став основою для розробки аналогічного вітчизняного П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств". 31 березня 2004 р. замість зазначеного стандарту був затверджений міжнародний стандарт фінансової звітності МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу", який вніс суттєві зміни як у процедури, так і в порядок обліку об'єднання суб'єктів господарювання.

Основні організаційно-правові форми об'єднань суб'єктів підприємницької діяльності згідно Господарського кодексу України відображено в таблиці 1.

П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" визначає "порядок відображення в обліку і звітності

Таблиця 2. Моделі формування економічних кластерів

Модель	Форма прояву
Американська модель	Підприємства кластера знаходяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий і інтеграційний потенціал. Як правило, продукція кластерів орієнтована на експорт
Шотландська модель	При якій ядром спільного виробництва стає велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. Таку модель обирають країни Європейського Союзу
Італійська модель	Більш гнучка і рівноправна співпраця підприємств малого, середнього і великого бізнесу. Фахівці вважають, що для країн з перехідною економікою найбільше підходить саме така форма кластерної організації виробництва

Джерело: [7].

придбання інших підприємств та/або об'єднання видів їх діяльності, гудвілу, який виник при придбанні, а також розкриття інформації про об'єднання підприємств та/або видів їх діяльності".

Вивчивши положення міжнародних стандартів фінансової звітності, можна охарактеризувати такі характерні особливості у разі об'єднання бізнесу:

— компанії, що об'єднуються, повинні обміняти або об'єднати значну більшість (якщо не всі) звичайних акцій з правом голосу об'єднаних компаній;

— акціонери кожного з підприємств, що об'єднуються, повинні зберігати в основному такі самі права голосу та частку в об'єднаному підприємстві одне щодо одного після об'єднання, як і до нього;

— справедлива вартість одного підприємства істотно не повинна відрізнятися від справедливої вартості іншого;

— покупець оцінює ідентифіковані придбані активи та прийняті зобов'язання за їхньою справедливою вартістю на дату придбання;

— покупець оцінює вартість викупленого права, визнаного як нематеріальний актив, на основі строку, що залишається до дати припинення дії відповідного контракту.

На думку І.І. Криштопи, господарська діяльність інтегрованих структур бізнесу є сукупною підприємницькою діяльністю, що здійснюється ними сумісно (узгоджено), і трактується нами як об'єднаний бізнес. Саме поняття "об'єднаний бізнес", на нашу думку, є властивою ознакою функціонування інтегрованих структур бізнесу, що найкращим чином характеризує складність такої діяльності, і потребує особливого підходу до стратегічного управління нею, бо поєднує окремих її учасників в органічне ціле [9].

Слід відзначити, що для визначення органі-

заційної складності управління діяльністю інтегрованих структур бізнесу, в економічній науці широко застосовується термін "корпоративне" управління, об'єктами яких є "корпорації" та "інтегровані корпоративні структури" як складні форми підприємницьких утворень — інтегрованих структур бізнесу.

Автори виділяють три моделі формування таких кластерів: американську, шотландську та італійську (табл. 2).

Членство в кластері для промислових підприємств означає: широкий доступ до інформації щодо різних аспектів діяльності; можливості нарощування експорту та вихід на світові ринки; залучення капіталовкладень для покращення якості продукції та посилення конкурентних переваг; доступ до юридичних консультацій щодо реєстрації торгових марок, позиціонування товарів; участь керівного складу бізнес-одиниць у семінарах, що проводяться в зарубіжних країнах, для ознайомлення з особливостями ведення бізнесу [10, с. 76].

Специфічною організаційною формою об'єднання суб'єктів господарювання є холдингові компанії. Холдингова компанія — це інтегроване товариство, яке безпосередньо не бере участі у виробничій діяльності, а використовує свої кошти для придбання контрольних активів, акцій інших підприємств, які є учасниками концерну або іншого добровільного об'єднання. Завдяки цьому холдингова компанія здійснює контроль за діяльністю таких підприємств.

У світовій практиці холдингові компанії — це передусім фінансові центри, навколо яких об'єднуються окремі компанії, не втрачаючи при цьому своєї комерційної самостійності. На сьогодні практично всі найбільші корпорації США і Західної Європи мають у своєму складі фінансовий центр у вигляді холдингової компанії [11].

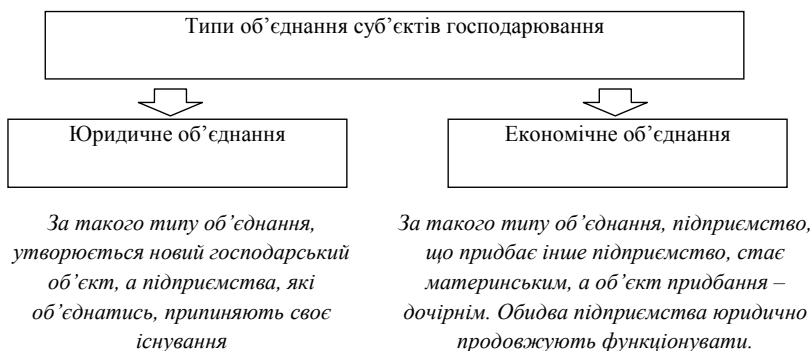

Рис. 1. Типи об'єднання суб'єктів господарювання

Як правило, найбільш вагомими мотивами створення холдингових компаній у країнах з розвинутою економікою є такі: отримання суттєвого контролю над іншими підприємствами; можливість концентрації капіталів, більш вільне їх перетікання з однієї форми в іншу з метою оптимізації інвестиційного процесу; консолідація діяльності групи підприємств з метою зменшення податкових платежів, що досягається шляхом укладення угод між підприємствами, відповідно до яких їх прибутки чи збитки переводяться безпосередньо до холдингової компанії, що дозволяє холдингу враховувати збитки одного підприємства та прибутки іншого для сплати податку з решти частини прибутку; залучення додаткових виробничих потужностей шляхом поглинання таких потужностей інших суб'єктів господарювання; можливість диверсифікації виробництва, зниження ризику та бар'єрів при виході на новий сегмент ринку; розподіл підприємницьких ризиків між різноманітними дочірніми фірмами групи; проникнення шляхом створення холдингу до інших сфер виробництва і збуту товарів.

Виходячи із аналізу впливу організаційних форм на структуру об'єднань, можна виділити такі типи об'єднань (рис. 1).

Юридичне об'єднання є наслідком злиття, консолідації, корпоративної ліквідації та статутного злиття (консолідації), придбання (поглинання).

Економічне об'єднання є наслідком придбання (поглинання), при якому підприємства після об'єднання залишаються самостійними юридичними одиницями. Результатом економічного об'єднання є утворення групи — материнське підприємство та всі його дочірні підприємства [12].

На практиці група компаній може формуватися в складну мережу холдингів: горизонтальну, вертикальну та змішану групу:

— Дочірнє підприємство, що знаходиться під прямим контролем (горизонтальна група).

Прямий контроль виникає тоді, коли материнська компанія контролює дочірнє підприємство через своїх власних акціонерів, а не через інші дочірні підприємства.

— Дочірнє підприємство, що знаходиться під непрямым контролем (вертикальна група). У випадку коли дочірнє підприємство материнської компанії має власне дочірнє підприємство, це дочірнє дочірнього підприємства ("онука") автоматично є дочірнім підприємством материнської компанії. Структура групи, яка включає материнську компанію, дочірнє та "онуку", називають вертикальною групою.

— Змішана група. Інколи дочірнє підприємство контролюється через об'єднання прямого володіння акціями (частками) материнською компанією та непрямым володінням через акції, що належать дочірньому підприємству. Якщо об'єднаний відсоток контрольованих простих акцій більший, ніж 50%, інвестиція є інвестицією в дочірнє.

Отже, група підприємств базується на відносінах контролю між материнським (холдинговим) підприємством та дочірніми підприємствами. Таким підприємствам, як асоційовані та спільні підприємства властиві інші ознаки — суттєвого впливу та спільного контролю, тому це свідчить про те, що такі підприємства не визнаються учасниками групи підприємств.

Об'єднання підприємств утворюються у таких організаційно-правових формах: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств (союзи, спілки, асоціації підприємців, промислово-фінансові групи, асоційовані підприємства, холдингові компанії), основні характеристики яких наведено у таблиці 3.

Усі організаційно-правові форми об'єднань підприємств залежно від ступеня самостійності у прийнятті рішень поділяють на два види "жорсткі" і "м'які". "М'яка" форма об'єднань — це спільна діяльність двох або більше підприємств для реалізації певної загальної мети,

Таблиця 3. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств

Тип підприємства	Тип об'єднання	Мета об'єднання	Особливості об'єднання	Вид звітності
Асоціація	Договірне об'єднання	Постійна координація господарської діяльності, централізація однієї чи кількох виробничих та управлінських функцій, спеціалізація і кооперація виробництва, організація спільних виробництв для задоволення господарських потреб учасників об'єднання	Асоціація не має права втручатися у виробничу й комерційну діяльність будь-якого з її учасників	Кожне підприємство формує окрему звітність
Корпорація	Договірне об'єднання	Створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.	Збереження юридичної та фінансової незалежності учасників від об'єднання або будь-якого з його членів; делегування учасниками корпорації її центру (правлінню і його апарату) частини повноважень, пов'язаних із централізованим виконанням деяких функцій в інтересах кожного з них; кооперування у випуску продукції, координація основної господарської діяльності підприємств-членів корпорації; можливість повернення раніше делегованих функцій та повноважень учасником (у порядку, обумовленому засновницькими документами)	Консолідована звітність, зведена звітність
Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання	Досягнення спільної господарської мети (реалізація цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів)	Рівноправність учасників, спільність економічних інтересів, організація відносин на договірній основі; здійснення цільових програм та проєктів, що потребують значних фінансових ресурсів; обмеженість строку функціонування; координаційність, а не субординаційність відносин юридично самостійних підприємств-членів консорціуму; вузькоцільова спрямованість; спільне розміщення позики або проведення комерційних операцій великого масштабу на підставі угоди між декількома банками, що створили консорціум	Зведена звітність
Концерн	Статутне об'єднання підприємств на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств	Частіше усього концерн є об'єднанням виробничого характеру	Високий ступінь централізації функцій; склад підприємств різних галузей (промислові підприємства, банки та ін.); жорсткі зв'язки між учасниками, технологічна та коопераційна на єдність створення окремого відокремленого апарату управління концерну; зрощування промислового та банківського капіталу; можливість заборони підприємству-учаснику бути одночасно у декількох концернах (згідно з засновницькими документами)	Консолідована, зведена звітність
Промислово-фінансова група	Тимчасове об'єднання	Реалізація державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції	Відсутність у ПФГ статусу юридичної особи. ПФГ діють на підставі Генеральної угоди про сумісну діяльність по виробництву кінцевої продукції. Контроль і перевірку діяльності ПФГ здійснюють у межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України, органи державної податкової інспекції, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, інші державні органи, а також аудиторські організації	Консолідована звітність
Асоційовані підприємства	На основі економічної залежності, безстроковий	Участь у статутному капіталі та/або управлінні	Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною. Проста залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі якщо одне з них має можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів. Вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій	Консолідована, окрема звітність
Холдингова компанія	На основі економічної залежності, безстроковий	Набуття відносин контролю, суттєвого впливу	Забезпечується централізоване управління, яке впливає на підконтрольні (дочірні) підприємства; розширюється сфера та масштаби господарської діяльності; забезпечується технологічна та коопераційна єдність підприємств-членів холдингу; здійснюється централізована інвестиційна політика	Консолідована звітність

але із збереженням корпоративної структури кожного із суб'єктів-учасників. "Жорстка" форма об'єднань утворюється із зміною системи корпоративного контролю та/або структури і веде до поглинання одного або декількох підприємств іншим, яке надалі може продовжити діяльність від свого імені або змінити форму із створенням нового підприємства. До "жорстких" форм відносять концерн, трест, а до "м'яких" — асоціацію, консорціум [15].

Радева М.М. піднімає такі типи проблем, які виникають у зв'язку з утворенням об'єднань підприємств. Збільшення кількості бізнес-груп та об'єднань підприємств в Україні створює ситуацію, за якою стабілізуються умови конкурентної боротьби, нівелюється нечесна бізнесова практика та приховані інсайдерські схеми. Посилення конкуренції та інші позитивні зміни в українському бізнес-середовищі потребують від фінансових коаліцій працювати в межах закону та підвищувати свої стандарти відкритості та прозорості. Фінансово-промислові групи та інші об'єднання проявляють підвищену увагу до свого іміджу для використання міжнародних ринків капіталу та забезпечення доступу до більш широкого ринку товарів. Об'єднання менших підприємств дедалі активніше відстоюють свої вимоги щодо забезпечення справедливих умов співіснування [16, с. 22].

Більшість підприємств в Україні, що позиціонують себе як корпорації чи інші види об'єднань, не мають в своїй назві "корпорація", "консорціум", "асоціація". На законодавчому рівні об'єднання підприємств, що ведуть асоційований бізнес, не мають ніяких пільг в оподаткуванні, а ведення консолідованої звітності потребує не тільки досвідчених фахівців, але й додаткових витрат, тому підприємства зовсім не зацікавлені афішувати та легалізувати свої "корпоративні відносини". І тому кожне підприємство, що входить до складу асоційованого, в органах статистики розглядається як незалежна юридична особа. На нашу думку, це одна з важливих причин недостовірного відображення ходу процесів глобалізації бізнесу в Україні, наслідком якої є значна кількість невідображених у статистиці корпорацій та інших об'єднань підприємств [16, с. 22].

Серед широкого кола соціальних, економічних і політичних проблем, обумовлених ситуацією, що склалася нині в економіці України, С.Г. Дзюба виділяє найбільш важливу і складну проблему державного регулювання процесу об'єднання підприємств, яка потребує удосконалення чинної нормативно-законодав-

чої бази щодо організаційно-правових форм об'єднання підприємств [6, с. 109]. Усе різноманіття назв форм об'єднання підприємств є проявом розходжень в етимологічному походженні цих термінів, що пояснюється їхнім історичним розвитком (і відповідно назвою) у різних країнах, умовами, на яких здійснюється те або інше об'єднання, цілями, які переслідують підприємства в разі господарського об'єднання. Межа між всіма формами господарського об'єднання підприємств достатньо розпливчата, оскільки основу процесу об'єднання багатьох капіталів в один складає акціонерний (пайовий) капітал [6, с. 118].

Проаналізувавши законодавство України, яке регулює здійснення процесів об'єднання та придбання підприємств, слід звернути увагу на те, що нормативно-правова база потребує удосконалення, впорядкування та чіткості у визначенні основних понять та описі основних процесів, способів тощо. Необхідним є також встановлення відповідності між нормативними актами та концептуальними основами бухгалтерського обліку та фінансової звітності для забезпечення адекватного відображення здійснення процесів об'єднання та придбання підприємств в обліку та звітності.

Так, Ю.М. Юркевич вважає, що в Господарському кодексі України варто викласти в новій редакції термін "об'єднання підприємств" та передбачити, що господарським об'єднанням визнається господарська організація, утворена на певний строк, невизначений строк або до досягнення конкретної цілі двома або більше суб'єктами господарювання зі статусом юридичної особи з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності, спрямованої на виконання спільних економічних та соціальних завдань [19, с. 139].

До основних проблемних питань законодавчого регулювання відносин сфери економіко-правових відносин об'єднань підприємств можна виділити такі: питання створення та ліквідації об'єднань, порядок формування органів управління об'єднаннями підприємств, порядок розподілу майна об'єднання підприємств між засновниками (учасниками), регулювання інших відносин між засновниками (учасниками), в тому числі й порядку виходу учасників зі складу об'єднання.

У науковій літературі до основних ознак об'єднань суб'єктів господарювання відносять: наявність двох або більше учасників й збереження автономності господарської діяльності кожного учасника об'єднання; підставою для утворення господарського об'єднання є договір

про співпрацю з централізацією певних економічних функцій; наявність спільної господарської мети утворення; можливість утворення об'єднання й не з комерційною метою.

ВИСНОВКИ

Господарська діяльність об'єднаних підприємств є сукупною підприємницькою діяльністю, що здійснюється ними взаємоузгоджено. Саме поняття "об'єднання підприємств", на нашу думку, є ознакою функціонування інтегрованих структур бізнесу, що найкращим чином характеризує складність такої діяльності, і потребує особливого підходу до інформаційного забезпечення управління нею та поєднує окремих її учасників в єдине органічне ціле. Дослідивши сутність поняття "об'єднання підприємств" відповідно до Господарського кодексу України, П(С)БО та МСФЗ, виявлено суттєві відмінності в обліковому та правовому тлумаченні даного поняття. Виявлено, що в Господарському кодексі України сутність цього поняття розкрито значно ширше, ніж поняття, яке вказано в П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" та МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу". Крім того, відповідно до Господарського кодексу України об'єднанням підприємств, які складають консолідовану фінансову звітність, є холдингові компанії, корпорації та промислово-фінансова група, а згідно з П(С)БО таким об'єднанням є група компаній. Тому доцільно відмітити, що поняття "група підприємств" є суто обліковою категорією.

Література:

1. Баркалов С.А. Модели анализа деятельности производственных объединений на базе функций Кобба-Дугласа. — Москва: ИПУ РАН. 2000. — 79 с.
2. Брели Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. Н. Барышниковой. Москва: ЗАО "Олимп-Бизнес". 2004. — 177 с.
3. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. — Київ: Кондор, 2003. — 400 с.
4. Гудзь О.Є. Корпоративне управління: понятійно-термінологічний словник. — Київ: Державний університет телекомунікацій, 2014. — 41 с.
5. Джуринський В.О. Правове становище господарських об'єднань в Україні: монографія. — Київ: Юринком Інтер, 2010. — 224 с.
6. Дзюба С.Г. Монопольний характер організаційно-правових форм об'єднання підприємств. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. (2012). № 2. С. 109—119.
7. Длугопольський О. Кластерна модель

розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ. Економічний Часопис — XXI. 2004. № 2. URL: <http://soskin.info/ea/2003/2/20030225.html>

8. Кравець І.М. Ознаки господарських об'єднань як центрів господарських систем. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Юридичні науки. 2011. № 87. С. 41—44.

9. Криштопа І.І. Побудова стратегічного обліку об'єданого бізнесу: дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.09 Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). — Київ, 2016. — 578 с.

10. Кулиняк І.Я., Прийма Л.Р. Характеристика організаційно-правових форм об'єднань підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20. С. 199—205.

11. Мазур А.Г. Гонтарук Я.В., Клибанівська І.Я. Механізм управління холдинговою компанією. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. Серія: Економічні науки. № 2 (64). URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/871.pdf>

12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 "Консолідована та окрема фінансова звітність" від 01.01.2012 р. зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_045

13. Ноубс К. Карманный словарь-справочник бухгалтера. Пер. с англ. Под ред. М.С. Киселева и С.А. Табалиной. — Москва, 1993. — 45 с.

14. Островская Е.Н. Формирование вертикально интегрированных объединений предприятий в промышленности: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством". — Санкт-Петербург. 2015. — 24 с.

15. Портер М. Конкуренция. Пер. с англ. Москва, 2001. — 495 с.

16. Радева М.М. Аналіз ефективності діяльності корпорацій в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 21. С. 18—22.

17. Сигел Дж., Шим Дж. Словарь бухгалтерских терминов. Пер. с англ. — Москва, 2001. — 408 с.

18. Федоров Б.Т. Новый англо-русский банковский и экономический словарь. Санкт-Петербург, 2000. — 848 с.

19. Юркевич Ю.М. Господарські об'єднання: поняття, види та організаційно-правові форми. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 2. С. 139—147.

20. Яременко А.М., Авдалян К.В. Бухгалтерський облік господарської діяльності об'єд-

нання підприємств та особливості формування фінансових результатів. Агросвіт. 2020. № 23. С. 54—63.

References:

1. Barkalov, S.A. (2000), Modely analiza deiatel'nosti proyzvodstvennykh ob'edyneniy na baze funktsiy Kobba-Duhlasa [Models for analyzing the activities of industrial associations based on Cobb-Douglas functions], YPU RAN, Moscow, Russia.

2. Brely, R. and Majers, S. (2004), Pryntsypy korporativnykh fyansov [Principles of corporate finance], ZAO "Olimp-Byznes", Moscow, Russia.

3. Vinnyk, O.M. (2003), Hospodars'ke pravo: navchal'nyy posibnyk [Commercial law], Kondor, Kyiv, Ukraine.

4. Hudz', O.Ye. (2014), Korporativne upravlinnia [Corporate governance: conceptual and terminological dictionary], Derzhavnyy universytet telekomunikatsiy, Kyiv, Ukraine.

5. Dzhuryns'kyj, V.O. (2010), Pravove stanovysche hospodars'kykh ob'iednan' v Ukraini [Legal status of business associations in Ukraine], Yurykom Inter, Kyiv, Ukraine.

6. Dziuba, S.H. (2012), "Monopolistic nature of organizational and legal forms of association of enterprises", Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, vol. 2, pp. 109—119.

7. Dluhopol's'kyj, O. (2004), "Cluster model of industrial production development of the region as a factor of effective structural reforms", Ekonomichnyy Chasopys — XXI, vol. 2, available at: <http://soskin.info/ea/2003/2/20030225.html> (Accessed 25 July 2021).

8. Kravets', I.M. (2011), "Signs of business associations as centers of economic systems", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Yurydychni nauky, vol. 87, pp. 41—44.

9. Kryshchop, I.I. (2016), "Construction of strategic accounting of joint business", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

10. Kulyniak, I.Ya. and Pryjma, L.R. (2010), "Characteristics of organizational and legal forms of associations of enterprises", Naukovy visnyk NLTU Ukrainy, vol. 20, pp. 199—205.

11. Mazur, A.H. Hontaruk, Ya.V. and Klybaniys'ka, I.Ya. (2012), "Management mechanism of the holding company", Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 2 (64), available at: <http://econjournal.vsau.org/files/pdf/871.pdf> (Accessed 25 July 2021).

12. Ministry of Finance of Ukraine (2012), "International Accounting Standard 27 "Consolidated and Separate Financial Statements",

available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_045 (Accessed 25 July 2021).

13. Noubc, K. (1993), Karmannyj slovar'-spravochnyk bukhhaltera [Pocket dictionary-reference book of the accountant], Moscow, Russia.

14. Ostrovskaia, E.N. (2015), "Formation of vertically integrated associations of enterprises in industry", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Sankt-Peterburh, Russia.

15. Porter, M. (2001), Konkurentsia [Competition], Moscow, Russia.

16. Radieva, M.M. (2010), "Analysis of the effectiveness of corporations in Ukraine", Investysii: praktyka ta dosvid, vol. 21, pp. 18—22.

17. Syhel, Dzh. and Shym, Dzh. (2001), Slovar' bukhhalterskykh termynov [Dictionary of accounting terms], Moscow, Russia.

18. Fedorov, B.T. (2000), Novyj anhlo-russkyj bankovskiy y ekonomicheskyy slovar' [New English-Russian banking and economic dictionary], Sankt Peterburh, Russia.

19. Yurkevych, Yu.M. (2011), "Business associations: concepts, types and organizational and legal forms", Naukovy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, vol. 2, pp. 139—147.

20. Yaremenko, L. and Avdalian, K. (2020), "Accounting of economic activity of associations of enterprises and features of formation of financial results", Agrosvit, vol. 23, pp. 54—63.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2021 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73